

Μύλος Καραμεμέτης με ιδιοκτήτες Γεώργιο Νουσκά και το γυιο του Τάκη Νουσκά

Από το όνομα του είναι φανερό πως ο μύλος ήταν ιδιοκτησία Τούρκου ισχυρού στην εποχή της Τουρκοκρατίας στην Κύπρο και με τα πολλά χρόνια στην κατοχή του και τους κληρονόμους του ο λαός του κόλλησε το όνομά του πρώτου ιδιοκτήτη, που παρέμεινε μέχρι των ημερών μας.

Τούτο θα έγινε στην πρώτη κατάκτηση των Τούρκων το 1571, ότε οι Τούρκοι με αρχηγό το Λαλά Μουσταφά και με 100 χιλ. στρατό κατέκτησαν την Κύπρο και αφού νίκησαν τους προκατόχους τους τούς Ενετούς. Προ των Ενετών ήταν οι Λουζινιανοί. Ενετοί και Λουζινιανοί διαμοιράστηκαν τις καλύτερες περιουσίες της Κύπρου και ανάμεσα σ' αυτές και τους μύλους της Κυθρέας που θεωρούνταν πολύ προσοδοφόρες στην εποχή τους. Αναφέρεται πως η βασίλισσα Αλίκη το 1220, εποχή των Λουζινιανών στην Κύπρο, παρεχώρησε τους μύλους της Κυθρέας στη φράγκικη Αρχιεπισκοπή της Λευκωσίας στη μνήμη του συζύγου της, βασιλέα της Κύπρου Ούγου του Α' που είχε αποθάνει το 1218.

Με τη σειρά τους λοιπόν και οι Τούρκοι αφού νίκησαν τους Ενετούς και έθεσαν την Κύπρο υπό την εξουσία τους φυσικό θα ήταν και οι περιουσίες που κατείχαν οι Ενετοί να περιέλθουν στην κυριότητα των Τούρκων. Δραστήριοι όμως και προοδευτικοί που ήταν οι Έλληνες

του Χριστόδουλου Πέτσα

εξαγόρασαν από τους τελευταίους κατακτητές της Κύπρου όλες τις περιουσίες στην Κυθρέα και ούτε για σημάδι ακίνητης περιουσίας έμεινε στα χέρια των Τούρκων. Έλληνες αποκλειστικά κατοικούσαν στην Κυθρέα και ελληνικές ήσαν όλες οι περιουσίες μύλοι, νερά, χωράφια, περβόλια περοβολοχώραφα κι άλλα. Το ίδιο συνέβηκε και σ' όλα τα άλλα χωριά της Κύπρου μας. Είχα υπηρετήσει δάσκαλος στον Άγιο Ανδρόνικο της Καρπασίας, μικτό χωριό με Έλληνες και Τούρκους. Μια εκτεταμένη περιοχή στην κοιλάδα του χωριού με νερό πηγής που αρδεύονταν, εκεί που καλλιεργούσαν το φημισμένο κολοκάσι του Αγίου Ανδρονίκου, ήταν παλιά, όπως μου διηγόνταν οι Έλληνες κάτοικοι, αποκλειστική περιουσία των Αγάδων. Μ' όλα ταύτα περιήλθε στα χέρια των Ελλήνων αφού την εξαγόρασαν από το σύνοικο στοιχείο.

Το ίδιο συνέβηκε και στο Λευκόνειο. Υπήρχε εκεί μια περιορισμένη τουρκική μειονότητα που κατοικούσε σε ξεχωριστό τομέα. Ο κλήρος που κατείχαν ήταν πολύ μικρός και υπηρετούσαν και βοηθούσαν τους Έλληνες γεωργούς σ' όλη την περίοδο του χρόνου. Τον καιρό όμως της Τουρκοκρατίας θα ήταν πολυπληθέστεροι και ορισμένως θα κατείχαν σημαντικό κλήρο. Οι Έλληνες με την φιλεργία κατόρ-

θωσαν να τον εξαγοράσουν και να τους έχουν στην υπηρεσία τους.

Όταν οι Τούρκοι αναγκάστηκαν να φύγουν από το Λευκόνοικο εξαιτίας της Τουρκονταρσίας το 1963, ενθυμούμαι οι Λευκονοικιάτες γεωργοί μεμψιμοιρούσαν, γιατί είχαν χάσει τα πολύτιμα χέρια των Τούρκων συγχωριανών τους.

Μετά την άνω παρέμβαση, που θέωρησα σκόπιμο να κάμω, επανέρχομαι στο θέμα. Ο μύλος Καράμεμετης βρισκόταν αντίκρυ στην εκκλησία Αγίας Μαρίνας με διακριτικό ένα υπέργηρο πλάτανο, που τον κάλυπτε μπροστά με τον πελώριο κορμό του και την πυκνή του φυλλωσιά σε αρκετό ύψος. Δεχόταν τα νερά της αρτηρίας του Κεφαλόβρυσου που προχωρούσε για να δώσει τα κατέμια των γειτονικών χωριών, όπως έχουμε αναφέρει σε προηγούμενες μελέτες για τους μύλους. Μόλις τα νερά ξέφευγαν από το μύλο Συρκάνο, προχωρούσαν σε μικρή σχετικά απόσταση για να δώσουν την κίνηση στον Καραμεμέτη.

Ήταν μύλος δυναμικός γιατί από τη μια δεχόταν τη μισή περίπου ποσότητα του νερού Κεφαλόβρυσου κι από την άλλη ο λάκκος είχε αρκετό ύψος με ισχυρό γκρέμισμα και με δυνατή ορμή κτυπούσε το σιφούνι τη φτερωτή και μπορούσε ν' αλέσει σιτάρι 150-200 οκ. την ώρα. Ο Γ. Νουσκάς τον είχε στην κυριότητά του στη δεκαετία του '20 με εγκατάσταση πλυντηρίου και απεφεύγετο έτσι πολύς κόπος για το πλύσιμο και την αποξήρανση του σιταριού που έπρεπε να γίνει από το χέρι της γυναίκας.

Κατά το έτος 1927 ο Γ. Νουσκάς με-

τανάστευσε στην Αφρική όπου παρέμεινε μέχρι το 1934. Στον πρώτο χρόνο της απουσίας του τον εργαζόταν η σύζυγος του Δέσποινα και προσπάθησε να κρατήσει την πελατεία του. Κατόπιν παρέμεινε σε αδράνεια μέχρις ότου επέστρεψε ο Νουσκάς στην Κύπρο. Με την επάνοδό του άρχισε τη λειτουργία του και σε λίγο χρονικό διάστημα όχι μόνο επανέκτησε τον κύκλο των εργασιών του αλλά και διέυρυνε τούτο σε βαθμό που η αρχική απόδοση του μύλου να μην ικανοποιεί την πελατεία του.

Κατά το έτος 1938 εγκατέστησε γεννήτρια στο μύλο που εργαζόταν με πετρέλαιο και κινούσε ξεχωριστά λιθάρια ισχυρής δυναμικότητας που άλεθαν 300-400 οκ. σιτάρι την ώρα δηλ. διπλάσια ποσότητα απ' εκείνη που άλεθαν τα λιθάρια με τη δύναμη του νερού. Τα λιθάρια όμως τούτα έμειναν αδρανή στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου εξαιτίας της περιορισμένης ποσότητας πετρελαίου που παραχωρούσε τότε η αποικιακή κυβέρνηση. Για να αντιμετωπίσει αυτή την κατάσταση ο Γ. Νουσκάς ενοικίασε το μύλο Ξυλεύρι-κο με ενοίκιο £5 το μήνα τον οποίο είχε εγκαταλείψει τότε ο Αντώνης Ακαθιώτης επειδή αγόρασε το μύλο Συρκάνο.

Παράλληλα με τις βελτιώσεις και τις προσθήκες που κάμνει ο Γ. Νουσκάς στο μύλο Καράμεμετη συντηρεί και πρατήριο αλεύρου στη Λευκωσία στο μεγάλο χάνι του Αγίου Αντωνίου που βρίσκεται στο κέντρο της Λευκωσίας και λίγα μέτρα από την εμπορικότερη οδό της Λευκωσίας, την οδό Ερμού. Στο χάνι τούτο συγκεντρώνονται καθημερινά πολλοί χωρικοί ιδίως την Παρασκευή που είχε καθιερωθεί

από τον καιρό της Τουρκοκρατίας σαν μέρα του παζαριού της πρωτευούσης της Κύπρου. Συγκεντρώνονταν εδώ χωρικοί από τα ορεινά Πιτσιλιάς και Μαραθάσας, από τα μέρη της Κερύνειας και του Μόρφου. Εύρισκαν εδώ κατάλυμα δικό τους και για τα ζώα τους. Σ' αυτό το χάνι ο Αντώνης Ακαθιώτης και Γεώργιος Νουσκάς από τους πρώτους μυλωνάδες της Κυθρέας προτίμησαν να έχουν ταπρατήριά τους γιατί μπορούσαν να εξασφαλίσουν μεγάλη πελατεία.

Η τρύπα του Συρκαλέ που άνοιγε κάθε Κυριακή και Τρίτη για τρεις μόνο ώρες από την ανατολή του ήλιου που επηρέαζε τη μηχανή του Καττάμη και το Συρκάνο επηρέαζε και εξασθενούσε στον ίδιο βαθμό και τον Καράμεμετη. Πέραν της τρύπας τούτης ο Καράμεμετης επηρεαζόταν κι από άλλες δύο μικρές τρύπες, τρυπούδες που υπήρχαν κατά μήκος στο βεργί του μύλου η τρύπα του Φράγκου στην ανατολική μεριά και η τρύπα του Καράμεμετη στη δυτική μεριά. Η τρύπα του Φράγκου πότιζε μια έκταση 4 σκάλες που ανήκε στο Γεώργιο Χ" Νικόλα. Το είχε αγοράσει το 1922 για £900 με μεγάλες ελιές. Αργότερα φύτεψε ακόμη καμιά εικοσαριά λεμονόδενδρα.

Πότιζε ακόμη η ίδια τρύπα 1 1/2 περίπου σκάλα που ανήκε στον Γαυλή του Λευτέρη και στην οποία είχαν καλλιεργήσει ελιές, συκαμιές, λεμονόδενδρα, χρυσομηλιές, συκιές.

Πότιζε ακόμη 2 σκάλες της Φροσούς που είχε συκαμιές, ελιές, λεμονόδεντρα και βρισκόταν ακριβώς αντίκρου στο σπίτι του Αντώνη Κυριακίδη Κολλίτση.

Πρέπει να σημειωθεί ότι τα πιο πάνω τεμάχια βρίσκονταν σε τέτοια θέση που κανένα από τα κατέμια της Κυθρέας δεν μπορούσε να διοχετευθεί και να αρδεύσει. Γι' αυτό η τρύπα τούτη παραχωρήθηκε για την άρδυσή τους όταν συγκροτήθηκε το πρώτο αρδευτικό σύστημα στην Κυθρέα.

Η τρύπα του Καράμεμετη παραχωρήθηκε για να πέφτει στο κατέμι Ξυλευρίτικο για να παραλαμβάνει απ' αυτό η γειτονιά της Θεοτόκου για οικιακή χρήση με σίκλα ή κάδο για ράντισμα, για πότισμα των ζώων, ή ανθέων και έτσι να μη ελαττώνεται η ποσότητα του κατεμιού πράγμα που θα στοίχιζε στον ιδιοκτήτη. Εννοείται όμως και μετά την ύδρευση της κοινότητας με δημόσια φουντάνα και κατόπιν με τη διανομή στα σπίτια δεν έκλεισαν οι τρύπες τούτες όπου υπήρχαν αλλά παρέμειναν να διοχετεύονται στο κατέμι ως κεκτημένο πια δικαίωμα του κατεμιού.

Η ελάττωση της ποσότητας του νερού όταν άνοιγαν οι τρύπες είχε σαν αποτέλεσμα ο μύλος να έχει λιγότερη απόδοση σε άλευρο ή προκειμένου για μεγάλες τρύπες να αδρανεί τελείως ο μύλος. Αυτές όλες οι αρνητικές επιπτώσεις ανάγκασαν τους εμπορευόμενους το άλευρο μυλωνάδες της Κυθρέας να βρουν διέξοδο. Να εγκαταστήσουν στην αρχή γεννήτριες στους μύλους και βραδύτερον κυλινδρόμυλα παρά τα υψηλά κόστα στην αγορά και εγκατάσταση των μηχανημάτων και των καυσίμων σε αντίθεση με την ανέξοδη κίνηση των παραδοσιακών νερομύλων.

Στην εποχή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου 1939-45 όλα τα αυτοκίνητα που ερ-

γάζονταν στο μύλο Καράμεμετη τα έκαμε επίταξη η Κυβέρνηση. Κατ' ανάγκη η μεταφορά των σιτηρών στο μύλο από τις αποθήκες της Κυβέρνησης και η μεταφορά του αλεύρου στη Λευκωσία γινόταν με τα κάρρα. Τέτοιοι κираτζήδες που εργαζόνταν στην υπηρεσία του Γ. Νουσκά ήταν: Κυριάκος Τταμανάς, Χρυσόστομος Τραχωνίτης, Ανδρέας Μαρουλής, Ανδρέας Γιωρκιάς όλοι από την Κυθρέα, Μουσταφάς από το Μπέη Κιογιού, Γιαλλούρης, Μεμεταλής από την Επηχώ. Κοντά σ' αυτούς προστέθηκε ακόμη και το κάρρο του Γεώργιου Νουσκά, που το εργαζόταν στη νεανική του ηλικία ο ίδιος. Τώρα το οδηγούσε ο Παναής από το Παλαιχώρι σ' όλη τη διάρκεια του πολέμου.

Το 1952-53 ο Γ. Νουσκάς αγόρασε το αντικρυνό σπίτι με το μύλο του από το Μιχάλη Τσαγκάρη Κάκκιτο για £1000. Είχε πεθάνει τότε η γυναίκα του Αναστού και αυτός μετοίκησε σ' άλλο σπίτι. Ο Νουσκάς χρησιμοποίησε το σπίτι τούτο στην αρχή σαν αποθήκη σιτηρών και αλεύρων. Βραδύτερον εγκατέστησε σ' αυτό κιλινδρόμυλα με κόσκινα που είχε αγοράσει από το μεγαλοεπιχειρηματία Παρουνάκη στη Λευκωσία για £2-3 χιλιάδες. Είχε τα κιλινδρόμυλα ο Παρουνάκης σε αδράνεια για χ' ρονια και προτίμησε να τα εκποιήσει και να περιορισθεί στο μεγάλο και εξαιρετικό εργοστάσιο σαπωνοποιίας. Με τη νέα εγκατάσταση των κιλινδρομύλων η παραγωγή αλεύρου αυξήθηκε κατά 600 οκάδες στο 24ωρο.

Αξιοσημείωτο τυγχάνει το γεγονός πως ο μύλος Καράμεμετης είχε καθαριστήριο και πλυντήριο από τον καιρό που είχε αγοράσει το μύλο ο Γ. Νουσκάς. Σ'

όλο τούτο το διάστημα της λειτουργίας του δεν παρέστη ανάγκη επιδιορθώσεως ή αντικαταστάσεως τούτων. Όπως έχει αναφερθεί και προηγουμένως μόνο εγκατάσταση γεννήτριας είχε κάμει που κινούσε ξεχωριστά λιθάρια με αποτέλεσμα να αποδίδει 300-400 οκάδες άλευρο την ώρα.

Στη δεκαετία του '50 ο μύλος Καράμεμετης πήρε φωτιά. Ο λόγος αποδίδεται στην υπερθέρμανση της μηχανής πετρελαίου εξαιτίας της συνεχούς εργασίας. Ήταν ασφαλισμένος στην Τράπεζα της Κύπρου για τα ακόλουθα ποσά: £1500, £1000 και £500. Τα ποσά τούτα πληρώθηκαν στο ακέραιο όλα, αλλά υπήρχαν στο μύλο μεγάλες ποσότητες εμπορεύματος που δεν ήταν ασφαλισμένο.

Το 1963 η εγκατάσταση του κιλινδρόμυλου που βρισκόταν στο σπίτι αντίκρου του μύλου Καράμεμετη που είχε αγοράσει ο Νουσκάς από το Μιχάλη Τσαγκάρη Κάκκιτο πήρε φωτιά εξαιτίας ηλεκτρικού βραχυκυκλώματος. Ήταν δε ασφαλισμένος στην Ασφαλιστική Εταιρεία Guardian για £5000. Η εταιρεία όμως πλήρωσε μόνο £1000 με το δικαιολογητικό ότι υπήρχε μέσα στο εργοστάσιο εμπόρευμα σε ώρα που αδρανούσε το εργοστάσιο, γι' αυτό η Εταιρεία απεζημίωσε μόνο μέρος της καταστροφής του σπιτιού. Το σπίτι έκτοτε ούτε ανοικοδομήθηκε, ούτε ανασυγκροτήθηκε το εργοστάσιο με τα κιλινδρα, αλλά παρέμεινε στα ερείπια της καταστροφής που του είχε προξενήσει η φωτιά. Λόγος της εγκατάλειψης τούτου ήταν η πρότερον ειλημμένη συνεργασία του Γεώργιου Νουσκά και του Υιού Τάκη Νουσκά στο Συνεταιρισμό «ΗΝΩΜΕΝΟΙ